

Překladová literatura

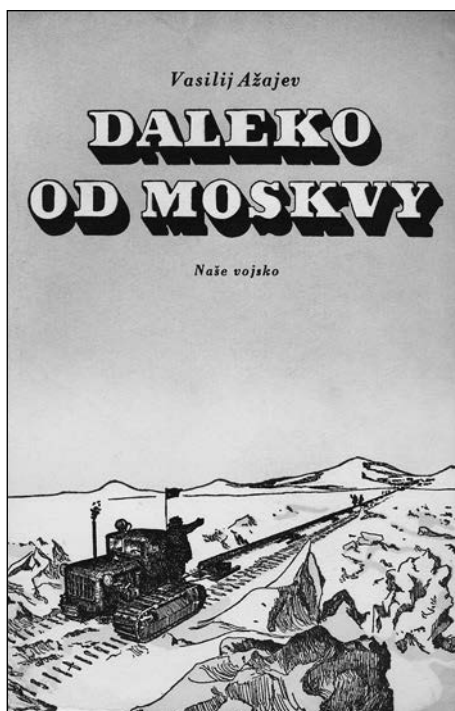
Politická atmosféra po komunistickém převratu v únoru 1948 přirozeně ovlivnila také situaci v oblasti překladové literatury. Na základě kulturněpolitických direktiv KSČ byl zcela bezvýhradně přijat sovětský, tzv. leninský model dvojí kultury: pokrokové a lidové, tedy té, která straní a podporuje budování socialistické společnosti, a kultury buržoazně zpátečnické, jež měla být společenským vývojem odsouzena k zániku. Tato základní programová teze posléze ovlivňovala na přelomu čtyřicátých a padesátých let veškeré české kulturní aktivity včetně vydávání překladové literatury.

Paradigma leninského modelu dvojí kultury znamenalo v oblasti překladové literatury především zásadní příklon k dílům socialistického realismu zosobňovaným zejména literaturou sovětskou a některými díly tzv. pokrokových spisovatelů z nekomunistického světa, hlásících se k idejím komunismu. Široký, byť značně schematizovaný proud překládané sovětské literatury se víceméně rozčleňoval do dvou základních linií. První z nich tematizovala revoluční a válečné hrdinství sovětského člověka tak, jak je představovaly romány typu *Jak se kalila ocel* NIKOLAJE OSTROVSKÉHO (česky přeloženo už v roce 1936, ale teprve počátkem padesátých let se toto dílo stalo doslova kultovní knihou mladé „svazácké“ generace), *Mladá garda* ALEXANDRA FADĚJEVA (1947) či *Příběh opravdového člověka* od BORISE POLEVÉHO (1948). Druhý proud se věnoval tzv. budovatelské tematice, jejímž jádrem bylo pracovní úsilí sovětského lidu. Jako prototypy sovětské budovatelské prózy lze vnímat romány JELIZARA MALCEVA *Z celého srdce* (1950), GALINY NIKOLAJEVOVÉ *Žatva* (1952) či román VASILJE AŽAJEVA *Daleko od Moskvy* (1950); zejména Ažajevův román se stal vzorem budovatelské prózy a byl všemožně propagován, o čemž svědčí i jeho sedm vydání v celkovém nákladu 300 000 výtisků.

Pod stejným zorným úhlem stranickosti byla k překladu vybírána i díla z nesocialistických zemí: z anglické literatury to byl například JAMES ALDRIDGE a jeho prosovětsky laděný román *Diplomat* (1951), z americké prózy dominovala díla členů Komunistické strany USA Howarda Fasta, Alberta Maltze a černošského básníka a prozaika Langstona Hughese, literaturu Latinské Ameriky ztělesňoval především Jorge Amado.

Německou literaturu, pokud se vůbec překládala, reprezentovali výhradně autoři z nově vzniklé Německé demokratické republiky, kteří odsuzovali nacist-

tickou minulost z komunistických pozic a zdůrazňovali socialistický charakter nově vzniklého státu (Willi Bredel, Anna Seghersová). Tradiční zájem českého čtenáře o francouzskou literaturu měla uspokojovat prozaická díla výrazně levicově orientovaných autorů, vesměs členů Francouzské komunistické strany, v nichž byl zdůrazňován zejména rozhodující podíl francouzských komunistů v domácím protinacistickém odboji. Dokládají to prozaická díla Clauda Roye, Pierra Daxe, Pierra Courtada, Paula Tillarda, Rogera Vaillanda a Julese Vallèse; za vrchol socialistického realismu v literaturách mimo socialistický blok byla považována popisná pentalogie LOUISE ARAGONA *Komunisté*, románově volně zpracovaná historie Komunistické strany Francie za druhé světové války, jež vycházela v letech 1953–54.

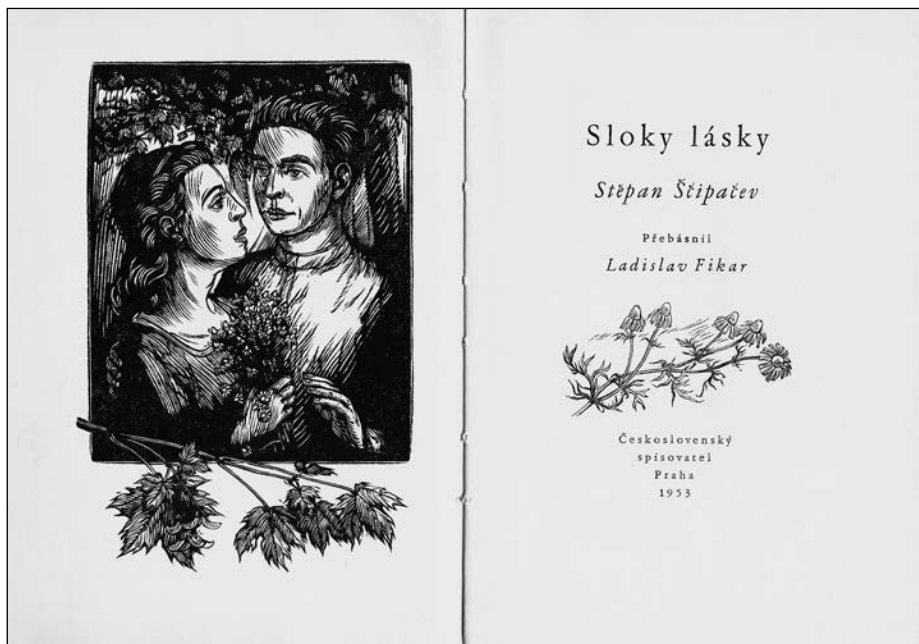
Obálka druhého vydání Ažajeva románu, 1950

■ Překlady soudobé poezie

Podle obdobných kritérií byla překládána i poezie. Zájem se opět obracel především k poezii sovětské, s níž byli čtenáři, v rámci osvětové kampaně za zlidovění básnické tvorby, seznamováni v četných básnicko-folklorních antologiích, jako byly například *Ukrajinské lidové písně* (1951, kolektiv překladatelů), *Básníci Bílé Rusi* (1955, kolektiv překladatelů), *Poezie sovětské Rusi* (1956, kolektiv překladatelů). Nezpochybnitelnou a normotvornou vůdčí osobností sovětské poezie byl VLADIMIR MAJAKOVSKIJ, jehož význam určil sám J. V. Stalin, když v roce 1935 prohlásil, že „lhostejnost k jeho památce a k jeho dílům, toť zločin“. Tím byla na řadu let ideologicky ustavena jeho kanoničnost jako nedotknutelného inspiračního zdroje veškeré socialistické poezie. I když se už po roce 1945 objevovaly četné časopisecké překlady Majakovského básní, první poválečný knižně vydaný český výbor z jeho díla *Pro hlas* vyšel až v roce 1952 (překlad Jiří Taufer), jeho sebrané spisy začaly posléze vycházet v roce 1956. Protipólem Majakovského básnické tvorby, bezvýhradně oslavující

ideály říjnové revoluce, se stala počátkem padesátých let tvorba STĚPANA ŠČIPAČOVA. Jeho básnická sbírka *Sloky lásky* (1952, překlad Ladislav Fikar) jako by v přívalu agitačně bojovné poezie básnicky rehabilitovala motivy přírodní i intimitu mezilidských vztahů, čímž dosáhla nebývalého čtenářského ohlasu (velmi rychle vyšla v sedmi vydáních, jejichž celkový náklad přesáhl 100 000 výtisků). Kromě těchto dvou osobností sovětské poezie vyšla i řada výborů a děl dalších sovětských básníků, jako byl například VALERIJ BRJUSOV: *Mé zemi* (1954, kolektiv překladatelů), NIKOLAJ TICHONOV: *Život pod hvězdami* (1954, kolektiv překladatelů), MICHAIL ISAKOVSKIJ: *Verše a písně* (1955, kolektiv překladatelů), MICHAIL SVĚTLOV: *Granada a jiné básně* (1958, překlad Jan Zábrana a Emanuel Frynta); v roce 1955 vyšel v novém překladu i výbor z poezie SERGEJE JESENINA (*Básně*, kolektiv překladatelů). K poznání nové nastupující básnické generace podstatně přispěl v roce 1955 i nově založený časopis Květen, v němž byly časopisecky publikovány zejména překlady mladších a dosud méně známých sovětských (Nikolaj Zabolockij, Leonid Martynov, Boris Sluckij, Jevgenij Jevtušenko) a polských básníků (Jerzy Harasymowicz, Tadeusz Różewicz, Zbigniew Herbert).

Překlady poezie z nesocialistických zemí preferovaly, obdobně jako v próze, dílo výrazně levicových autorů, kteří svou tvorbou podporovali sovětskou ideologickou platformu, ať již byli příslušníky předválečné levicové avantgardy (např. PAUL ELUARD: *Říkám, co je pravda*, 1950, překlad Adolf Kroupa,

Dřevoryt Bohdana Laciny, 1953

Jan Drda,
Vítězslav Nezval
a Pablo Neruda

nebo FEDERICO GARCÍA LORCA: *Básník v Novém Yorku*, 1949, překlad František Nechvátal), či nově objevovaní tzv. pokrokoví autoři z kapitalistických zemí (např. PABLO NERUDA: *At procitne dřevorubec*, 1950, překlad Jan Pilař, nebo NAZIM HIKMET: *Zpěv za mřížemi*, 1951, překlad Jaroslav Bouček a Adolf Kroupa).

4.února 1956
III/720

Celní úřad
v Praze II,
Na Poříčí.

Vážení soudruzi!

Svaz čs.spisovatelů posílá tureckému básníku
Nazimu H i k m e t o v i, který žije v emigraci v Sovětském
svazu, jako dar

- 1 kompletní Robot
- 2 thermoláhev

Tento dar posíláme soudruhu Hikmetovi proto, že žije
na vsi mimo Moskvu a pro svou domácnost potřebuje tato
technická zlepšení jako těžce nemocný člověk, který žije
bez rodiny, jen s hospodyní.

Prosíme, abyste nám povolili bezcelní vývoz.

Se soudružským pozdravem

dr. K. Jarošková,
tajemnice

Dopis Svazu
československých
spisovatelů
Celnímu úřadu
ve věci darů
pro Nazima Hikmeta

■ Svět literárních klasiků a jejich nová přetlumočení do češtiny

Pro socialistický realismus měla bezmála normotvorný charakter realistická tvorba 19. století, zejména klasiků ruského realistického románu, jež byla vnímána jako vrchol veškeré dosavadní literární tvorby. Významnou roli při tom sehrály úvahy V. I. Lenina o Tolstém, jež se staly východiskem četných literárněhistorických interpretací klasického literárního odkazu (typické v tomto směru byly práce György Lukáče, v českém literárním kontextu pak snahy Zdeňka Nejedlého). Proto vznikla velmi brzy po únoru 1948 v komunistickém stranickém nakladatelství Svoboda edice Světová četba a edice Klasikové, kde začala být vydávána klasická díla české a světové literatury. Po reorganizaci nakladatelského podnikání v roce 1953 získalo víceméně monopol na překladovou literaturu Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, jež převzalo edici Světová četba a založilo novou edici Knihovna klasiků. V těchto dvou řadách se zpočátku soustředilo vydávání bezmála veškerých překladů z klasického literárního dědictví. Vycházela zde v nových a umělecky velice kvalitních překladech nejen díla ruské literatury 19. století (A. P. Čechov, L. N. Tolstoj, A. S. Puškin, M. J. Lermontov a řada dalších), ale i značné množství klasických literárních děl z nejrůznějších jazykových oblastí (Charles Dickens, Guy de Maupassant, Anatole France, Heinrich Heine, Miguel de Cervantes ad.). Přestože byla většina překládaných děl, většinou velmi pečlivě edičně připravených, opatřena více či méně ideologicky vyhraněnými interpretačními komentáři, znamenaly tyto překlady klasické literatury významnou protiváhu k soudobému zjednodušujícímu schematismu, jaký se projevoval v současné literatuře původní. Široké rozpětí překládaného klasického literárního odkazu posléze umožňovalo, aby se na jeho literární realizaci podíleli i mnozí autoři, jejichž původní tvorba nebyla z ideologických důvodů akceptovatelná (např. Vladimír Holan, Jan Vladislav, Ludvík Kundera, Ivan Slavík, Emanuel Frynta či Jiří Kolář). Právě Jiří Kolář se Zdeňkem Urbánkem přeložili bezmála půl století po Jaroslavu Vrchlickém kompletně básnickou knihu *Stěbla trávy* WALTERA WHITMANA (1955) a s Emanuelem Fryntou jednu ze základních básnických sbírek americké poezie, *Spoonriverskou antologii* EDGARA LEE MASTERSE (1957). Díky těmto překladům klasických literárních děl zde byla koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let udržována kontinuita umělecky náročné literární tvorby.

■ Překlady v čase proměňujícího se kulturně-politického paradigmatu

V letech 1953–56 nastala proměna kulturní atmosféry; smrt J. V. Stalina v roce 1953 a především události po XX. sjezdu KSSS znamenaly zásadní zlom, který se záhy projevil i v překladové literatuře: už v roce 1954 vyšla novela

Spoonriverská antologie ①

Print: The Macmillan
Company
New York, 1916

Edgar Lee Masters

29.3.52

① Návští

Kde je Fluor, ^{hde} Herman, Bert, Tom
a Charley,
hde je ten slaboch, ^{hde} Filák, kulvat,
ořala a vače?
Všichni, všichni spí na návští.

První ^{shoval} ~~usnul~~ v horečce,
druhý ^{shoval} ~~usnul~~ v dole,
třetího ^{shoval} ~~usnul~~ zabili v vače,
čtvrtý ^{shoval} ~~usnul~~ ve vězení,
pátý ^{shoval} ~~usnul~~ spadl s mostu, když ve-
děl na děti a ženu
všichni, ^{všichni} ~~všichni~~, spí, spí na
návští.

Kde je Ella, kde Kate, Rag,
Linnie a Edith,
hde je ta věčná, kde protivná,
kde bláznivá, pyšná
a kde šťastná z nich?
Všechny, všechny spí na návští.

Autograf překladu Mastersovy Spoonriverské antologie od Zdeňka Urbánka, 1952

F. M. DOSTOJEVSKÉHO *Chudí lidé*, rehabilitující autora pro stalinistickou ediční praxi zcela nepřijatelného. Poté následovala v krátkém časovém období celá řada významných překladatelských záměrů a iniciativ: v Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění vznikla v roce 1956 revue Světová literatura, věnovaná pouze zahraniční literatuře, a edice Plamen, soustřeďující se na soudobou světovou poezii. V roce 1958 začalo nakladatelství Mladá fronta vydávat edici Květy poezie, orientovanou také na překlady ze světové poezie. Zároveň s těmito dlouhodobými edičními záměry se objevila řada básnických antologií, usilujících o charakterizování určitých literárních oblastí. Mezi takovéto básnické antologie, vesměs díla překladatelských kolektivů, patřily například *Italská renesanční lyrika* (1954), *Písň staré Francie* (1957), *Osm básníků z Belgie* (1958), *Černošská poezie* (1958), *Pátá roční doba. Antologie americké radikální poezie* (1959) a další.

Zásadní význam pro překladovou literaturu měla revue Světová literatura, přinášející ukázky z nejrůznějších zahraničních literatur spolu s recenzními komentáři, čímž byl vytvářen důležitý prostor pro budoucí knižní podobu recenzovaných děl. Světová literatura tak vnesla na sklonku padesátých let do čtenářského povědomí neobyčejné množství významných autorských osobností (Jacques Prévert, Carl Sandburg, Isaak Babel, Heinrich Böll, Albert Camus, Ray Bradbury, Graham Greene, Evelyn Waugh ad.), jež se posléze staly více či méně přirozenou součástí české kultury.

Změna kulturně-politického paradigmatu nabývala v překladové literatuře různých podob, spojených postupným rozšiřováním pojmu „pokrokový spisovatel“. Díky tomu mohla začít vycházet díla takových angloamerických autorů, jako byli například ERNEST HEMINGWAY (*Stařec a moře*, 1957, překlad František Vrba), WILLIAM FAULKNER (*Nepřemožení*, 1958, překlad Josef Schwarz; *Růže pro Emílii*, 1958, překlad Josef Schwarz a Zdeněk Urbánek), GRAHAM GREENE (*Tichý Američan*, 1957, překlad Jiří Valja; *Jádro věci*, 1957, překlad Břetislav Hodek), SHERWOOD ANDERSON (*Městečko v Ohiu*, 1958, překlad Eva Kondrysová).

Překladová literatura z německé jazykové oblasti se už nemusela soustřeďovat pouze na klasickou německou literaturu a na tzv. pokrokové autory z Německé demokratické republiky, ale směla si všimnout i dalších významných spisovatelů, ať již měli status emigranta (HERMANN HESSE: *Knulp*, 1958, překlad Karel Čechák; LION FEUCHTWANGER: *Goya čili Trpká cesta poznání*, 1955, překlad Emanuela a Emanuel Tilschovi; ERICH MARIA REMARQUE: *Černý obelisk*, 1957, překlad Jan Scheinost), nebo publikovali v západní části Německa; ze západoněmecké literatury byli překládáni zejména KARLLUDWIG OPITZ (*Můj generál*, 1957, překlad František Gel), HEINRICH BÖLL (*A neřekl jedině slovo*, 1958, překlad Bohumil Černík), WOLFGANG BORCHERT (*Signály svědomí*, 1959, překlad Josef Čermák a Bohumila Grögerová), WOLFGANG KOEPPEN (*Smrt v Římě*, 1957, překlad Rudolf Toman) a další. Vrcholem překladatelského úsilí

v této oblasti bylo první české přetlumočení klíčového románu FRANZE KAFKY *Proces* (1958, překlad Pavel Eisner).

K podstatným změnám došlo také v překladové literatuře tematizující válečný prožitek. Vedle tradičně černobíle hrdinského vidění války tak, jak bylo stále přítomné v překladech ze sovětské literatury, se začala objevovat díla vnímající válečný konflikt v mnohem hlubších existenciálních dimenzích. Dokládaly to jak některé nejnovější překlady z literatury sovětské, z nichž dosáhly největšího ohlasu povídky ISAAKA BABELA *Rudá jízda; Oděské povídky; Povídky* (1958, překlad Jan Zábřana), novela MICHAILA ŠOLOCHOVA *Osud člověka* (1957, překlad V. Š. Vendová) či román VIKTORA NĚKRASOVA *V rodném městě* (1957, překlad Miroslav Lukáš), tak zejména překlady americké a polské literatury. Romány ERNESTA HEMINGWAYE *Komu zvoní hrana* (1958, překlad Alois Humplík) a NORMANA MAILERA *Nazi a mrtví* (1957, překlad Jiří Mucha) i soubor povídek z varšavského ghetta ADOLFA RUDNICKÉHO *Živé a mrtvé moře* (1958, překlad Helena Teigová a Lenka Teigová-Stachová) ukazovaly velmi drasticky na všedních lidských osudech celkovou absurditu a tragiku války.

Také v překladové poezii se přirozeně projevila tato proměna kulturní atmosféry. V rychlém sledu vyšla v letech 1957–59 řada básnických knih, jimiž byly připomenuty některé ze závažných překladatelských činů minulosti, dialogů mezi spisovatelem a jeho překladatelem, jejichž vydání nebylo v minulých letech možné (Arthur Rimbaud – Vítězslav Nezval, Charles Baudelaire – Svata Kadlec, Paul Verlaine – František Hrubín, Jehan Rictus – Jindřich Hořejší, Tristan Corbière – Jindřich Hořejší, E. A. Poe – Vítězslav Nezval ad.). Zároveň se objevily nové a velmi zdařilé pokusy o přetlumočení klasické poezie, jež dokumentovaly dobrou úroveň nastupující překladatelské generace: WILLIAM SHAKESPEARE: *Sonety* (1958), TORQUATO TASSO: *Lyrika* (1958, obojí překlad Jan Vladislav), GEORGE GORDON BYRON: *Lyrika* (1959, překlad Hana Žantovská), CHRISTIAN MORGENSTERN: *Šibeniční písně* (1958), jejichž překlad Josefem Hiršalem v mnohém ovlivnil budoucí směřování nonsensové a experimentální poezie, a další. Možnost prezentovat poezii i v její odlehčené poetické a nepatetické dimenzi se posléze projevila i ve výběrech z díla autorů jako JACQUES PRÉVERT (*Jen tak*, 1958, kolektiv překladatelů) a KONSTANTY ILDEFONS GALCZYŃSKI (*Divoké víno*, 1957, překlad Jan Pilař).

Jakmile to bylo edičně možné, současná česká poezie jako by hledala v překládané poezii určité potvrzení svých básnických postojů a poetik: Vlasta Dvořáčková, básnířka z okruhu časopisu *Květen*, překládala výbor z poezie polského básníka TADEUSZE RÓZEWCZE (*Uprostřed života*, 1958), čelný představitel Skupiny 42 Jiří Kolář (s Wandou Beranovou) akcentoval svůj civilně nepatetický rozměr básnické tvorby v obsáhlém výboru z amerického básníka CARLA SANDBURGA (*Dobré jitro, Ameriko*, 1959) a Jiřina Hauková objevila českému čtenáři anglického básníka DYLANA THOMASE (*Zvláště když řijnový vítr*, 1958), který podstatně souzněl s její vlastní básnickou tvorbou. V dobovém kontextu

bylo překvapivé setkání s LOUISEM ARAGONEM jako básníkem *Nedokončeného románu* (1959, překlad Petr Kopta), který zřetelně dosvědčoval Aragonova avantgardní a surrealistická východiska jako zdroj opravdové a neschematické poezie. Zcela ojedinělým překladatelským činem bylo seznámení s pozoruhodným osamělcem soudobé americké poezie ROBINSONEM JEFFERSEM, jehož poemu *Mara* (1958) přetlumočil Kamil Bednář; v šedesátých letech přeložil do češtiny bezmála celé Jeffersovo básnické dílo, jež se zde setkalo s mimořádným ohlasem.

Tyto překladatelské impulzy a podněty, ať již v próze, či poezii, nezanedbatelně ovlivnily kulturní a literární atmosféru sklonku padesátých let a lze je považovat za zřetelné předznamenání budoucího, až překotného společensko-kulturního vývoje v následujícím desetiletí.